

ZINĀTNES DZĪVE

PĀRSKATS PAR LU LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA DARBU 2015. GADĀ

2015. gadā LU Latvijas vēstures institūtā strādāja 52 darbinieki (to skaitā – 8 blakusdarbā), no tiem 44 zinātnieki un 8 zinātniski tehniskais un zinātni apkalpojošais personāls. Institūta struktūra nemainīga: piecas nodaļas, viena laboratorija, trīs krātuves. Starptautisko Eiropas projektu realizācijai 2015. gadā institūtā darbā pieņēma vēl divus jaunus darbiniekus.

2015. gadā institūtā realizēja četrus starptautiskos projektus (divus – ERAF, vienu – ESF un Norvēģijas finanšu instrumenta līdzfinansētu projektu), trīs Latvijas Zinātnes padomes finansētos projektus, kā arī Valsts pētījumu programmu (turpmāk – VPP).

Jāatzīmē arī trīs divpusējie sadarbības projekti: viens starp LU Latvijas vēstures institūtu un Polijas ZA Arheoloģijas un etnoloģijas institūtu; otrs ar Bulgārijas ZA Etnoloģijas un folkloras pētniecisko institūtu un Etnogrāfijas muzeju; trešais ir Somijas Kultūras fonda starptautiskais projekts, kurā tiek veikta Ķivutkalna – Latvijas bronzas laikmeta pilskalna un kapulauka zinātniska izpēte.

Atzīmēšanas vērts ir arī fakts, ka 2015. gadā tika atrisināts jautājums par **LPSR Valsts drošības komitejas (VDK) dokumentu izpētes komisiju**, kuras priekšsēdētājs ir LU Latvijas vēstures institūta pētnieks Kārlis Kangeris. Komisiju ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 433 izveidoja jau 2014. gada 20. augustā, bet ieilgušo politisko strīdu dēļ par komisijas pārraudzību tā darbu uzsāka tikai 2015. gada rudenī. 2015. gada 18. septembrī pēc gadu ilgiem strīdiem tika noslēgts līgums ar Latvijas Universitāti kā komisijas darba administrētāju, kura savukārt praktisko darbību deleģēja Latvijas vēstures institūtam. Beidzot tika slēgti līgumi ar pētniekiem un uzsākts darbs, kas jau 15.–17. decembrī rezultējās ar pirmo zinātnisko konferenci Liepājas daudzfunkcionālajā koncertzālē “Lielais dzintars” un referātu sagatavošanu publicēšanai.

Lai gan skaitliski izskatās, ka LU Latvijas vēstures institūts piedalās daudzos projektos, tomēr vairākiem no tiem 2015. gads bija noslēguma gads. Vispirms 2015. gada 31. augustā beidzās ESF projekta

“Arheoloģiskajos izrakumos iegūtā Latvijas antropoloģiskā materiāla paleopatoloģiskā un molekulāri ģenētiskā izpēte” (01.01.2014.–31.08.2015.) realizācija, kurā vadošais partneris bija APP Latvijas Biomedicīnas pētījumu un studiju centrs. No institūta puses projektu koordinēja Dr. hist., vadošais pētnieks Guntis Gerhards un tā izpildē bija pieņemta jauna arheoloģe, doktorante Elīna Pētersone-Gordina. Nepilnu divu gadu laikā pētnieki veica arheoloģiskajos izrakumos Latvijā iegūtā 15.–17. gadsimta antropoloģiskā materiāla paleopatoloģisko izpēti un izveidoja datu reģistru. Pārskata periodā par pētījumu rezultātiem sagatavoti divi zinātniskie raksti, kas publicēti starptautiskajās datubāzēs iekļautos žurnālos, un ziņots divās starptautiskās konferencēs.

2015. gada 30. novembrī noslēdzās arī ERAF projekts Nr. 2011/0039/2DP/2.1.1.3.1./11/IPIA/VIAA/009 “Latviešu valodas, kultūrvēsturiskā mantojuma un radošo tehnoloģiju valsts nozīmes pētniecības centra zinātnes infrastruktūras attīstība”. 2015. gada pirmajā pusē ar koksnes gadskārtu mērīšanas iekārtu piegādi dendrohronoloģiskiem pētījumiem faktiski noslēdzās iepirkums darba vietu aprīkojuma un iekārtu iegādei (01.01.2012.–30.11.2015.). Rezultātā LU Latvijas vēstures institūtā ir iekārtotas 17 jaunas darba vietas (aprīkotas ar mēbelēm, datoriem, programmatūru u.c.). Kalpaka bulvārī 4 pagrabstāva telpās LU Latvijas vēstures institūta Bioarheoloģisko materiālu krātuves materiāli ir nodrošināti ar piemērotu uzglabāšanu un pieejamību studentiem un pētniekiem.

Dendrohronoloģisko pētījumu laboratorija (Kalpaka bulvāris 4, 123. telpa) beidzot ir aprīkota ar jaunu koksnes gadskārtu mērīšanas iekārtu un dendrohronoloģisko datu apstrādes un digitālā attēla mērīšanas programmām.

Kopumā projekta vispārīgais mērķis ir izpildīts – pilnveidots kultūrvēsturiskā mantojuma un radošo tehnoloģiju pētniecības aprīkojums, izveidota atbilstoša infrastruktūra un nodrošināta mūsdienīga materiāltehniskā bāze pētniecības aktivitātēm.

No 2015. gada 1. marta līdz gada beigām LU tika īstenots vēl viens ERAF projekts “Latvijas Universitātes institucionālās kapacitātes attīstība” (vienošanās Nr.2015/0027/2DP/2.1.1.3.3/15/IPIA/VIAA/003), kas zinātnisko institūciju konsolidācijas nolūkā pabeidza Latvijas vēstures institūta iekļaušanu Latvijas Universitātes sastāvā. Saskaņā ar

Latvijas Universitātes Senāta 2015. gada 26. oktobra lēmumu Nr. 235 ar 2016. gada 1. janvāri LU aģentūra "Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts" reorganizēta par Latvijas Universitātes pamatstruktūrvienību "Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtu".

Šī projekta ietvaros notika arī LU Latvijas vēstures institūta krātuvju izvietošana jaunās telpās un nepieciešamā tehniskā aprīkojuma iegāde. Pilnībā pabeidza osteoloģisko un citu bioarheoloģisko materiālu pārvietošanu no Salaspils uz Rīgu, Kalpaka bulvāri 4 un Lielvārdes ielu 24, un izvietošana speciāli iekārtotās telpās.

Arī visu Arheoloģisko materiālu krātuvi decembrī no LZA augstceltnes telpām (Akadēmijas laukums 1) pārvietoja uz izremontētām telpām Rūpniecības ielā 10. Krātuvju darbiniekiem tika iekārtotas darba vietas un iegādāti ugunsdroši metāla skapji arheoloģisko pārskatu krājumam, pirmdokumentācijas krājumam, zīmēto senlietu perfokaršu krājumam, fotonegatīvu krājumam, jauni metāla plaukti uzziņu literatūras krājumam. Bez datortehnikas krātuvei tika iepirkti skeneri fotonegatīvu un zīmēto plānu A0 skenēšanai un materiālu digitalizācijai. 2015. gada otrajā pusē Arheoloģisko materiālu krātuvē pārvešanai tika saiņoti un šifrēti krātuves arhīva materiāli atbilstoši krājumiem: zīmēto plānu krājums (~ 27 600 vienības), izrakumu pārskatu krājums (1280 vienības ar 109 349 lappusēm), pirmdokumentācijas krājums (60 000 vienības), foto dokumentācijas krājums (130 000 filmu kadru), nozares literatūras krājums (~ 5650 publicētu vienību).

Vēl vienīgi Etnogrāfisko materiālu krātuve atrodas iepriekšējās telpās – LZA augstceltnē. Tās pārvietošanai vēl nav sagatavotas (izremontētas) telpas, toties projekta ietvaros ir jau sagādātas speciālās krātuves mēbeles un tehnika.

Ar 2015. gada 1. jūliju LU Latvijas vēstures institūts uzsāka Norvēģijas finanšu instrumenta līdzfinansētā projekta "NFI/R/2014/062, Technology transfer in the processing of mineral resources in earlier times" ("**Tehnoloģiju pārnese minerālo resursu izmantošanā senākos laikos**") realizāciju. Projekts tiek īstenots LU Vēstures un filozofijas fakultātē, partneri bija LU Latvijas vēstures institūts un Oslo Universitātes Kultūrvēstures muzejs, bet pēc institūta iekļaušanas Latvijas Universitātē projekta vienīgais partneris no 2016. gada janvāra ir Oslo Universitātes Kultūrvēstures muzejs. Projekta izstrādātājs un zinātniskais vadītājs ir Dr., vadošais pētnieks Valdis Bērziņš

(LU Latvijas vēstures institūts). Projekta ietvaros (01.06.2015.–30.04.2017.) tiek pētītas tehnoloģijas, kas aizvēsturiskos un vēsturiskos laikos izmantotas nozīmīgu minerālo resursu apstrādē. Piesaistot norvēģu speciālistus, no tehnoloģiju pārneses skatpunkta tiek aplūkota krama apstrāde akmens laikmetā, kā arī dzelzs ieguves tehnoloģiju attīstība Latvijas teritorijā no dzelzs laikmeta līdz agrajiem jauniem laikiem. 2015. gadā no 27. septembra līdz 3. oktobrim norisēja pieredzes apmaiņas brauciens uz Norvēģiju pie projekta partneriem no Oslo Universitātes Kultūrvēstures muzeja, kurā institūta un fakultātes pētnieki (D. Auziņa, V. Bebre, R. Brūzis, I. Doniņa, M. Jakovļeva, A. Šnē, A. Vasks, A. Vijups) iepazinās un apmeklēja daudzas arheoloģiskās dzelzs ieguves vietas Norvēģijā, kas aptver laikposmu no romiešu dzelzs laikmeta līdz 18. gadsimtam. Zinātnieki piedalījās dzelzs ieguves arheoloģiskā rekonstrukcijā un apsprieda turpmākās pētniecības stratēģijas.

2015. gadā institūta darbinieki turpināja pētījumus pie iepriekšējos gados uzsāktajiem Zinātniskās padomes finansētajiem trim fundamentālajiem projektiem (grantiem).

Septiņi arheologi (V. Bērziņš, I. Doniņa, E. Guščika, I. Zagorska, S. Tilko, A. Vilcāne, D. Legzdiņa) ir iesaistīti prof. Andreja Vaska vadītajā projektā Nr. 276/2012 “**Virzoties uz jaunu Latvijas aizvēsturi: ilgtermiņa pārmaiņu izsekošana pēc dzīvesvietu un apbedījumu datiem**”. Projekta ietvaros paredzēts uzrakstīt vairākas monogrāfijas, Ilga Zagorska gatavo darbu “Akmens laikmeta apdzīvotības attīstība Burtņieku ezera baseinā”, bet Antonija Vilcāne apkopo materiālus par Ērgļu Jaunākēnu dzelzs laikmeta kapulauku. Akmens perioda pētnieks V. Bērziņš strādā pie Lapiņu mezolīta apmetnes izrakumu materiāla analīzes un datu apkopošanas. Tēmu izstrādē nozīmīgi ir zinātniskās asistentes, LU doktorantes Dardegas Legzdiņas iegūtie stabilo izotopu analīžu dati par Latvijas akmens laikmeta cilvēku un dzīvnieku kaulu paraugiem. A. Vasks pārskata un precizē bronzas un senākā dzelzs laikmeta arheoloģisko pieminekļu hronoloģiju, balstoties uz ¹⁴C analīžu datiem. Silvija Tilko turpina darbu pie Daugmales pilskalna apjomīgās kaula un raga priekšmetu kolekcijas, skaidrojot artefaktu hronoloģiju un izmantoto kaulu piederību konkrētiem dzīvniekiem. Arheoloģijas nodaļas jaunās pētnieces Elīna Guščika un Inga Doniņa pievērsušās Kurzemes reģiona arheoloģisko pieminekļu

izpētei: E. Guščika veic dzelzs laikmeta apbedīšanas tradīciju izpēti, pamatojoties uz Īles meža senkapiem, savukārt I. Doniņa, pamatojoties uz jauniegūtajiem paraugiem, datēšanu un makroatlieku analīzi no Talsu Vilkmuižas ezera, skaidro tajā esošā kapulauka un ezera veidošanos.

Latvijas vēstures institūts piedalījās arī divu sadarbības projektu izstrādē. Vispirms jāatzīmē četru humanitāro institūtu sadarbības projekts “Kultūru migrācija Latvijā”. No šī lielā projekta Latvijas vēstures institūts realizē apakšprojektu **“Kultūru migrācija Latvijā – iedzīvotāju grupu etnokultūras izpausmju izmaiņas un ideoloģisko strāvojumu saskarsmes skatījums”** (vad. Gunita Zariņa). Projekta astoņi dalībnieki (I. Boldāne-Zeļenkova, D. Legzdiņa, A. Jansone, I. Ose, J. Stradiņš A. Vasks, G. Zariņa, G. Zemītis) aktīvi strādājuši pie kultūras migrāciju procesu izpētes Latvijas aizvēsturē. Lai uzsvērtu tēmas aktualitāti un pētījumu nozīmīgumu, 17. novembrī projekta dalībnieki organizēja konferenci “Kultūru migrācija Latvijā: virzienu dinamika”.

LU Latvijas vēstures institūts ir arī viens no partneriem sadarbības projektā Nr. 653/2014 “Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas pieredze, mācības un starptautiskā nozīme (vēsturiskie, politiskie un tiesiskie aspekti)”, vadītājs akadēmiķis Tālav Jundzis. Šajā projektā vēsturnieki (A. Lerhis un K. Kangeris) īsteno apakšprojektu **“Latvijas Republikas diplomātiskā dienesta loma un Baltijas jautājums”**, kuram noslēdzoties ir jāizstrādā kolektīvā monogrāfija “Latvijas valsts nepārtrauktības doktrīnas kontekstā”.

2015. gadā ir sagatavots izdošanai (nodots tipogrāfijā) dokumentu krājums “Latvijas Republikas oficiālā nostāja Latvijas diplomātiskā dienesta dokumentos 1940.–1991. gadā” (A. Lerhis, A. Zunda, K. Kangeris). A. Lerhis ir veicis Latvijas diplomātiskā dienesta dokumentu pētniecību un atlasī publicēšanai ASV (Stenfordas Universitātes Hūvera institūta arhīvā, 17.–30.11.2015.). Turpināts arī dokumentu apziņāšanas, izpētes, sistematizācijas un atlases darbs, gatavojot vēl vienu dokumentu krājumu “Rietumvalstu nostāja Baltijas jautājumā 1940.–1991. gadā” (A. Zunda, K. Kangeris, A. Lerhis).

Gandrīz visi institūta darbinieki ir iesaistīti VPP “Letonika (Latvijas vēsture, valoda, kultūra, vērtības)” projekta **“Latvijas vēsture: kultūrvēsturiskā vide un sociālpolitiskās norises Baltijas jūras re-**

ģiona kontekstā” īstenošanā. Programmas ietvaros vēsturnieki ir nosprauduši četrus tēmu izstrādi: 1. Sociālpolitiskās norises un vēstures zinātne Latvijā 100 gados; 2. Starpetnisko attiecību aspekti Latvijas vēsturē; 3. Kurzemes literatūras un mākslas biedrības devuma Latvijas vēstures pētniecībā izvērtējums; 4. Kultūrvēsturiskā mantojuma un vides starpdisciplinārā izpēte. Tomēr piešķirtais valsts finansējums zinātnei un tā neregulārā plūsma ir daudz par mazu, lai veiktu laukietilpīgus un fundamentālus pētījumus. Zinātnieki ir spiesti iesaistīties vairāku sīku un bieži vien savstarpēji nesaistītu tēmu izstrādē, lai kaut cik “sakasītu” iztikšanai nepieciešamos līdzekļus, vai arī pāriet strādāt citās iestādēs un uzņēmumos. Pašreiz Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas pakļautībā esošo, vismaz humanitāro zinātnisko institūtu darbinieku algas nespēj konkurēt pat ar muzeju, arhīvu un citu radniecīgu iestāžu darbinieku algām. Tas, protams, atsaucas arī uz izpētes darba produktivitāti, un 2015. gadā kopējais pētnieku devums ir salīdzinoši mazāks nekā citus gadus.

2015. gadā LU Latvijas vēstures institūta pētnieki vēl spēja sagatavot un izdot visus 4 “Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla” numurus. Profesors Andrejs Vasks izdeva grāmatu “No medniekiem un zvejniekiem līdz lopkopjiem un zemkopjiem”, kas uzrakstīta uz daudzus gadus arheoloģijā lasīto lekciju pamata. Etnologi par godu ilggadējās nodaļas darbinieces etnogrāfes, Dr. habil. hist., profesores Lindas Dumpes 80 gadu jubilejai sagatavoja viņas Biobibliogrāfijas elektronisko versiju. 2015. gada sākumā iznāca arī rakstu krājuma “Senā Rīga” 8. sējums, kas veltīts akadēmiķa Andra Caunes 75 gadu jubilejai. Vēsturniecei Dainai Bleierei latviešu un krievu valodā tika pārīzdotas grāmatas par dzīvi Padomju Latvijā. Kopumā 2015. gadā ir publicēts ap 50 zinātnisko rakstu, 18 konferenču tēzes, 37 grāmatu recenzijas, apskati un informācijas par vēstures zinātnes dzīves aktualitātēm. Institūta pētnieki ir aktīvi piedalījušies zinātniskos forumus, nolasīti vairāk nekā 90 referāti Latvijā un ārzemēs: Lietuvā (Viļņā, Klaipēdā), Igaunijā (Tallinā), Čehijā (Prāgā), Vācijā (Berlīnē, Ķilē, Marburgā), Serbijā (Belgradā), Dānijā (Odensē), Lielbritānijā (Glāzgovā, Šefildā), Rumānijā (Konstancē), Ķīnā (Guijanā), Polijā (Bjalistokā, Varšavā), Ukrainā (Kijevā), Krievijā (Pleskavā, Sanktpēterburgā), ASV (Sanfrancisko), Sanmarīno, Somijā (Helsinkos), Horvātijā (Zagrebā).

Arheologi (R. Brūzis, V. Bērziņš, E. Guščika, A. Vasks) 2015. gadā ir noorganizējuši astoņas arheoloģisko izrakumu ekspedīcijas vai uzraudzības darbus, tā kaut nedaudz piesaistot institūtam finansējumu no valsts, pašvaldību un citu pasūtītāju līgumdarbiem.

Neizsīkst arī sabiedrības interese par vēstures tēmām, 2015. gadā galvenokārt Latvijas reģionos ir nolasītas vairāk nekā 30 lekcijas, sarīkotas četras izstādes par arheoloģiskajos izrakumos atklātajiem artefaktiem. Mūsu pētnieki ir piedalījušies vairāk nekā 20 populāros Latvijas televīzijas raidījumos (“Melu laboratorija”, “Patiesības stunda”) un radio raidījumos (“Kultūras rondo”, “Aktuālais temats”, “Zināmais nezināmajā”), kā arī snieguši intervijas laikrakstos, žurnālos un interneta vietnēs.

LU Latvijas vēstures institūta pētnieki 2015. gadā piedalījās arī studiju procesā, vadot bakalaura (6), maģistra (1) un promocijas darbus (5).

Etnoloģijas nodaļas jaunā darbiniece Vineta Vilcāne 2015. gada septembrī saņēma Latviešu akadēmiskās organizācijas Zviedrijā Ulda Ģērmaņa piemiņas balvu Latvijas vēsturē par maģistra darbu “Mājturības kultūra Latvijā: Kaucmindes Mājturības semināra piemērs”, kuru aizstāvēja 2015. gadā LU Vēstures un filozofijas fakultātē.

Nobeigumā gribas izcelt jauno vēsturnieku entuziasmu, jo, neskatoties uz nepietiekamo finansējumu, LU Latvijas vēstures institūtā 2015. gadā strādāja četri doktoranti (I. Doniņa, D. Legzdiņa, I. Gīle, E. Pētersone-Gordina) un divi maģistranti (D. Auziņa, V. Vilcāne).

Lai vēstures zinātne pastāvētu un attīstītos, būtu nepieciešams piesaistīt pēc iespējas vairāk jauno speciālistu, bet ar 2016. gadu Latvijas vēstures institūta darbība būs cieši saistīta un atkarīga no Latvijas Universitātes stratēģiskiem mērķiem un plāniem, kā arī no kopīgās valsts un Latvijas politiķu nostājas humanitāro zinātņu jomā.

Viktoriya Bebre